

Զ Ա Լ Ը Մ Տ Ղ Ա Ն

(Թատերախաղ հինգ արարուածով)

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ՇԱՀԻՆ.—խանութպան-վաճառական,
ՀՈՌՄԻԿ.—Շահինին կինը (կուրցած),
ՓԱՌԷՆ.—Շահինին աղբորդին (Ամերիկայէն դարձած),
ՄԱՐԱՆ.—Փառէնին մայրը (այրի),
ԲԱՂԴԻԿ.—ջոջ հարուստ, վաշխառու (Շահինին խնամին),
ԼՈՒՍԻԿ.—Բաղդիկին կինը,
ՆԱԶԼՈՒ.—Բաղդիկին աղջիկը (Փառէնին նշանուած),
ՄԱՀԱԿ.—հասարակ առևտրող մը,
ՎԱՐԴՈՒԿ.—վաճառ. գրագրութենէ ինկած մը
ԹՈՐԻԿ.—շրջիկ փերեզակ-չարչի— իտոյ } դրացիներ
խանութպան: Երեքն ալ պարտ-
քով ապրող միջակ տնտուրներ,
ԳՈՀԱՐ.—Վարդուկին կինը,
ԵՂԻՍ.—Թորիկին ետքի կինը,
ԱՍԼԸԱՆ.—այրի կին մը, միջակ դասէն,
ՀՐԱՆՈՒՇ.—Ասլըխանի աղջիկը, դպրոցական,
ՊՕՂՈՍ.—Ժողովրդական բանգիտուկ դէմք մը, երբեմն քա-
րողիչ,
ՀԵՂԻՆ.—Պօղոսին կինը,
ՀԻՈԱԳՐԱՏԱՆ պաշտօնեայ մը,
Ոստիկան մը:

Գործողութիւնը կը կատարուի ի Խարբերդ:

ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԱՐՈՒՄԺ

Քահինին տունը, հիւրանոցին մէջ, պատերը զարդարուած ամբրիկեան այլևայլ
օրրուն պատկերներով, ոմանք ոսկեղօծ շրջանակներու մէջ անցուած ու մէկ
քանին պարզ ընտանեկան լուսանկարներ: Ուրիշ կողմ լամբար մը, հովանոցներ,
փողկապներ, արգուկուած շապիկ: Պատին մէկ ուրիշ կողմը, տախտակէ զնա-
կակալի մը վրայ շարուած կ'երեան յալճապակի սկահակներ, կլկլակներ: Սե-
նեակին դռան քովերը խոշոր սնդուկներ, առ սնդուկին վերօքը, պատին վրայ
յարմարցուած գեղեցիկ յաշտանակներ:

Գետինը զորդապատ, սենեակին ճակատը բազմօց, արևելեան ճաշակով բարձր,
աթոռներ կային:

Հիւրանոցին ձախ պատին մէջ բացուած փոքրիկ դուռ մըն ալ, ուրիշ կ'երթցուի
տանը ներսերը՝ ընտանիքին սուֆան—մեծ սրահ մը:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա.

Շահին, Փառէն.

Շահին. (Անտարբեր դիրք) Յիսնակն *) ալ կ'անցնի, մենք
գեռ իրարու երես կը հայինք:

Փառէն. Ի՞նչ կար, հօրաղբար (նոյնչափ անտարբեր):

Շահին. (Յօրանջում է) Թմբուկ մըն ալ մենք զարնէինք:

Փառէն (Միայն ուտերը կը թոթուէ. լուռ թիւն):

Շահին. Գինին հաս է, կ'ըսէր մեր փեսայ Ծովիկը, ար-
դան ալ հասուկ է: (Նրկու կողմէն պաղ երես. լուռ թիւն): Կը մտմը-
տամ:

Փառէն. (Գլուխը առջեւը միշտ, մատներովը տափատին երեսը
ցցուած Քիւ մը կը ձեռնէ) Է՛հ...

Շահին. Ամառաթը տուն բերէինք, հերիք էր:

Փառէն. Չեմ հասկնար: (Աչքերը ձեղունին, զարծնկները (զերան)
չափսփուլու ձեւ մ'առած):

*) Տեղական հարսանիքներու շարաթը:

Շահին. Ձեռ հասկնար:

Փառ. Անանկ կը հասկնամ թէ՛ աս ձեղունը շինող վարպետը՝ ժամանակին կամ գինով է եղեր կամ խեղճը ձրի աշխատցուած:

Շահ. (Ինքն ալ դէպի մեղունը) Աղբարս, ողորմած հոգին բոլոր տանը մէջ միայն աս սենեակը կը սիրէր:

Փառ. Հոն՝ (Ամբիկա) ինչ շէնք, ինչ վարպետ...

Շահ. Անոնց դրամը, անոնց խելքը, Փառէն:

Փառ. Ելլալու շաբթուա էր, Ուստրի մէջ տուն մը կը շինէին, բայց, տոն... սխալ ըսի, տուն չէր, կարծեմ, նոր գործարան մը:

Շահ. Ինչո՞ւ. չընեն, ինչո՞ւ չի շինեն, երկիր մը, ուր պուտ մը քրտինք բուռ մը ոսկի կ'արժէ: Բայց աս չէր մեր ըսելիքը:

Փառ. Ես քու կտրած ձմերուկիդ տեսակէն չեմ հասկնար, հօրաղբար *):

Շահ. Հարմնցուն տուն բերենք. ալ հերիք (լուրջ):

Փառ. Ատչափ մը խօսքի համար, անչափ թուք կլլելու ինչ պէտք, հրաման մը, ու որսի շունը իր թաթերու վրայ կ'ըլլայ (ինքն իր վրայ հեղծումիւն մը):

Շահ. Ըսել կ'ուզեմ, աղջկան ալ մեղք էր:

Փառ. Հա, հո՞ւ... (անտարբերի բացազանցումիւն):

Շահ. Փառէն:

Փառ. Հրամէ:

Շահ. Տարիքս տարիքիդ երկու անգամն է, տղաս, քառսունը անցուկ, քառասունը հինգին վրայ ալ պատուհան մը կը բանամ **): Կհա:

Փառ. (Լուրջ նայուածք հօրեղբօրը երեսին) Հաւտայի՞ թէ՛ չէք գիտեր:

Շահ. Ի՞նչ... (շփոթած):

Փառ. Ձէք յիշեր գրածնիդ:

Շահ. Ո՛ր գրուածք, ինչն է փնդուածդ:

Փառ. Փառէն, աչքերդ լոյս, Փառէն, երկիր դարձիր, Փառէն, որ ալ ինչ գիտնամ...

Շահ. Ձարմանալի:

Փառ. Ես խոշ ատ երկիրը արմատ բռնած ծառ չէի, հօրաղբար:

Շահ. Ծառ չէիր, գիտեմ, բայց կ'երևայ դուն ալ մեզի գը-

*) Ես քու խօսքերէդ բան մը չեմ ըմբռներ:

**) Ըսել է քառասունը հինգ տարեկան կ'ըլլամ:

բաժներդ չես յիշեր: Ի՞նչ... դուն աղջիկ կը գրէիր մենք կնիկ
կը կարդայինք:

«Ձեր ուղածը իմ ուղածս, ձեր հաւնածը իմ հաւնածս»
Փառ. Հաւանութիւն...

Շահ. Բոլոր գրերդ ալ այսպէս, այո՛. միայն, միայն, Բաղ-
դիկին աղջիկը, անուշով ալ այսպէս, մականունով ալ այս-
պէս: Ու դեռ չես յիշեր, որ ատեն, անգամ մը՝ մօրդ՝ անոր վը-
րայ տեսած երազներդ գրեր էիր, ուրիշ անգամներ, հագած
Ֆրստընին ու չգիտեմ ինչին կտորուանքները: Ասոնք ալ
թղթատարով ուղած:

Փառ. (Մտտութիւններու մէջ) Կրնայ ըլլալ (հնգնոտ):

Շահ. Հա, էս առաջ պատկերը ուղած էիր:

Փառ. Անսպաս, Աղթամար կ'երթամ, ատ աղջիկը չես
տաներ:

Շահ. Պատճառ:

Փառ. Ձեմ գիտեր:

Շահ. Ձէ՞ որ աշխարհին առջև մեր անունն ալ մարդ գը-
րեր են:

Փառ. Համբաւ մըն է, որ քու հաշուատ գրեր են, ինծի ինչ:

Շահ. Աղջիկն է չուղածդ:

Փառ. Ձեռն ձեռնաբանար նէ...

Շահ. Բան մը լսեր ես, ի՞նչպէս:

Փառ. Լսեր եմ, ի՞նչպէս չէ:

Շահ. Մօրդ հետ շատերն ալ տեսեր են, գիտեն, թէ՛ մալ-

դուն աղջիկը նուշը կտորեր, մէջէն հաներ են:

Փառ. Ատքանն ալ իրաւ ըլլայ:

Շահ. Ո՞րը սուտ. շատ ալ պարկեշտ:

Փառ. Աղէկ ա:

Շահ. Կարգալ գրելէ կը հասկնայ, շատ հիւների, «քա-
լելու ատեն, տանը սոնները կը դողան» *):

Փառ. Դեկորուն ձակտիքն ալ լեռը կը դողացնեն (հնգնու-
թիւն):

Շահ. Իրաւ է որ մայրդ ինքնիրենը սանկ աղամորդու
պիտի տիրանար: Արեւուն նայէ, Փառէն, վեց տարի է:

Փառ. Շաքար է կերածդ **), գիտեմ, բայց չեմ առներ,
հայերէն չեմ հասկնար—ես անգղիներէն ալ գիտեմ:
(Հայելին առաջը փողկապը շիտկոնելէ ետքը հիւրանոցին ձախ դուռնէն
կ'անցնի անդին):

*) Առայգին գողափաբը բացատրելու կերպ մը:

**) Անուշ կը խօսի:

Շահին. Չե՞ս հասկնար:

Փառ. Անանկ կը հասկնամ թէ՛ աս ձեզունը շինող վարպետը՝ ժամանակին կամ գինով է եղեր կամ խեղճը ձրի աշխատցուած:

Շահ. (Ինքն ալ դէպի մեղունը) Աղբարս, ողորմած հոգին բոլոր տանը մէջ միայն աս սենեակը կը սիրէր:

Փառ. Հոն՝ (Ամբիկա) Ինչ շէնք, ինչ վարպետ...

Շահ. Անոնց դրամը, անոնց խելքը, Փառէն:

Փառ. Ելլալու շաբթուա էր, Ուստրի մէջ տուն մը կը շինէին, բայց, տո՛ւն... սխալ ըսի, տուն չէր, կարծեմ, նոր գործարան մը:

Շահ. Ինչո՞ւ. չընեն, ինչո՞ւ չի շինեն, երկիր մը, ուր պուտ մը քրտինք բուռ մը ոսկի կ'արժէ: Բայց աս չէր մեր ըսելիքը:

Փառ. Ես քու կտրած ձմերուկիդ տեսակէն չեմ հասկնար, հօրաղբանք *):

Շահ. Հարմնցուն տուն բերենք. ալ հերիք (լուրջ):

Փառ. Ատչափ մը խօսքի համար, անչափ թուք կլլելու ինչ պէտք, հրաման մը, ու որսի շունը իր թաթերու վրայ կ'ըլլայ (ինքն իր վրայ հեզնուածին մը):

Շահ. Ըսել կ'ուզեմ, աղջկան ալ մեղք էր:

Փառ. Հա, հու՞... (անտարբերի բացազանչունին):

Շահ. Փառէն:

Փառ. Հրամէ:

Շահ. Տարիքս տարիքիդ երկու անգամն է, տղաս, քառսունը անցուկ, քառսունը հինգին վրայ ալ պատուհան մը կը բանամ **): անա:

Փառ. (Լուրջ նայուածք հօրեղբօրը երեսին) Հաւտայի՞ թէ՛ չէք գիտեր:

Շահ. Ի՞նչ... (զփոթած):

Փառ. Ձէք յիշեր դրածնիդ:

Շահ. Ո՛ր գրուածք, ինչն է փնդուածդ:

Փառ. Փառէն, աչքերդ լոյս, Փառէն, երկիր դարձիր, Փառէն, որ ալ ի՞նչ գիտնամ...

Շահ. Ջարմանալի:

Փառ. Ես խոշ ատ երկիրը արմատ բռնած ծառ չէի, հօրաղբանք:

Շահ. Ծառ չէիր, գիտեմ, բայց կ'երևայ դուն ալ մեզի գը-

*) Ես քու խօսքերէդ բան մը չեմ ըմբռնիր:

**) Ըսել է քառսունը հինգ տարեկան կ'ըլլամ:

բաժնեբդ չես յիշեր: Ի՞նչ... դուն աղջիկ կը գրէիր մենք կ'սի
կը կարդայինք:

«Ձեր ուզածը իմ ուզածս, ձեր հաւնածը իմ հաւնածս»
Փառ. Հաւանութիւն...

Շահ. Բոլոր գրեւոր ալ այսպէս, այո՛. միայն, միայն, Բաղ-
դիկին աղջիկը, անուշով ալ այսպէս, մականունով ալ այս-
պէս: Ու դեռ չեմ յիշեր, որ ատեն, անգամ մը՝ մօրդ՝ անոր վը-
րայ տեսած երազներդ գրեր էիր, ուրիշ անգամներ, հագած
Ֆիստընին ու չգիտեմ ինչին կտորուանքները: Ասոնք ալ
թղթատարով ուղած:

Փառ. (Մտմտութեամբ մէջ) Կրնայ ըլլալ (հեզմտ):

Շահ. Հն, էն առջ Կատկերը ուղած էիր:

Փառ. Անապատ, Աղթամար կ'երթամ, ատ աղջիկը չեմ
առնէր:

Շահ. Պատճառ:

Փառ. Ձեմ գիտեր:

Շահ. Ձէ՞ որ աշխարհին առջեւ մեր անունն ալ մարդ գը-
րեր են:

Փառ. Համբաւ մըն է, որ քու հաշուաւ գրեր են, ինծի ինչ:

Շահ. Աղջիկն է չուզածդ:

Փառ. Ձեա ձանձրանաւ նէ...

Շահ. Բան մը լսեր ես, ի՞նչպէս:

Փառ. Լսեր եմ, ի՞նչպէս չէ:

Շահ. Մօրդ հետ շատերն ալ տեսեր են, գիտեն, թէ՛ մալ-
դուն աղջիկը նուշը կտորեր, մէջէն հաներ են:

Փառ. Ատքանն ալ իրաւ ըլլայ:

Շահ. Ո՞րը սուտ. շատ ալ պարկեշտ:

Փառ. Աղէկ ա:

Շահ. Կարդալ գրելէ կը հասկնայ, շատ հիւաների, «քա-
լելու ատեն, տանը սոնները կը դողան» *):

Փառ. Դեռուն ձակտիքն ալ լեռը կը դողացնեն (հեզմու-
թիւն):

Շահ. Իրաւ է որ մայրդ ինքնիրենը սանկ աղամորդու
պիտի տիրանար: Արեւուն նայէ, Փառէն, վեց տարի է:

Փառ. Շաքար է կերածդ **), գիտեմ, բայց չեմ առներ,
հայերէն չեմ հասկնար—ես անգլիերէն ալ գիտեմ:

(Հայելին առջը փողկապը շիտկանելէ ետքը հիւրանոցին ձախ դուռնէն
կ'անցնի անդին):

*) Առոյգին գաղափարը բացատրելու կերպ մը:

**) Անուշ կը խօսիս:

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ.

(Շահին մինակ, ձեռքը ետեւը կապած ու մտայոյձ՝ կը պոտի սենեակին մէջ վեր վար: Պահ մը նստելու տեղը փոխելով, ծոցէն թղթեղէններ մը կը հանէ: Խնորի առարկայ եղած նամակ մը փնդոողի տազնայ):

Շահին (Մինակ)

Բուսած օրը արդէն կը գուշակէի թէ՛ ինչ պիտի մեծնայ: Ան օրը կրակ ընկաւ խանութս: Երկու շաբաթ ետքը աղբօրս ոտքը կը կոտրէր: Ո՞ր մէկը, որը՝ միտքս չէ: Ատ տղան ահա ան սև օրերուն ծոցէն ցկնած լակոտն է: Աղբօրս դազաղը գուռնէն դուրս կը հանուէր, ինք աշխարհք կու գար:

Շահեցի, ծնկներուս վրայ մեծցուցի, քսան քսանը հինգ տարի իրեն ու մօրը ցաւերը քաշեցի, զինք դպրոց՝ դրի, մայրն ալ «քրնծ» իմ կնիկս խաթուն պահեցի, որ աղբօրս մահովը, ըսի, թաց չի մնայ աչքերը:

Վերջին փափաքը Ամերիկա եղաւ—մերժէի—չէ—եւայ, ծախքերու մտայ, գլխէս վեր ծախքերու, ուզած տեղը խրկեցի, որ՝ մէկ կողմէն՝ ականջս խաղաղի, ըսի, միւս կողմէն ալ, ան ատենի հաւատքս—անկէ մարդ դառնայ: Աս բոլորին մէջ անխոհեմութիւնը, որ ձեռքէս ելած կ'ըլլայ, ան է եղեր որ շնորհքով ընտանիքը փնդուէր—ընտանիքը հարուստ ալ—զինք անոր աղջկան նշաներ եմ: Իր ուզածը, իր երազածը, մինչև Ամերիկայէն, առնուով, մականունով իր ապսպրածը:

Ի՞նչ կար ասոր մէջ, պարծալ աղջիկ, գեղեցիկ աղջիկ, 17—18 տարեկան կայ չի կայ: Լուսիկին աղջիկը, ատ կնիկը երկու երեք «ծին ծներ է», դեռ ճիշդ աղուընգէր *) պտուղ կը լմանի: Փառէն, Փառէն...

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

Փառէն, Մարան (Առանձին անկիւն մը)

Փառ. Ի՞նչ բերան, ինչ լեզու (Բարկանալու պատրաստ ձեւ մը):
Մար. Որո՞ւ հետ էիր:

Փառ. Ալ ո՞վ կար, մայր:

*) ձերմակ խողովի տեսակ մը, թարմին, անուշին դազափորը որս-
կելու համար զործածուած ոճ մը:

Մար. Նորէն հարսնցուին վրայ:

Փառ. Ձեմ առնեմ, չալիտի առնեմ կ'ըսեմ, ան նորէն լեզուն ճակատու կը կալցնէ:

Մար. Շատ չի ցաւցնէիր:

Փառ. Հոգս էր:

Մար. Մեծ է, չի տանիր:

Փառ. Մեծ!

Մար. Տարեքով ալ, անունով ալ, տղաս (տղուն մտքին հակումը սերտելու ձեւեր):

Փառ. Ինծի ալ Փառէն կ'ըսեն, հէմ խարբերողցի, հէմ ամբերիկացի: Ես Ամբերիկայէն կու գամ:

Մար. Ամբերիկայէն... Իրաւ ես, եկողը բռնով բռնով ոսկի կը բերէ:

Փառ. Ուրիշ...

Մար. Ուրիշ ի՞նչ, Փառէն, ուրիշ մըն ալ դուն ըսէ:

Փառ. Դժուր ալ, մայր:

Մար. Լսեմ եմ, կ'ըսեմ, հոգիս Զաղացքէն եկողէն ալիւր կը սպասեն: Դուն՝ անանկ կը հասկցուի՝ որ հօրաղբօր ձեռքը տատանոց մը չի դնելէդ դատ, փէշով ալ պարտք բերել ես:

Փառ. Պատճառ կար, պատճառ, պատճառ (անձկոտ՝ սիկառ մը վառելու վրայ). սա լուցկիին որ կը վառի այսպէս (լուցկի մը ընկնելով), պատճառ կայ, փչեմ, մարի, պատճառ կայ:

Մար. Պատճառն ի՞նչ, մայրդ ալ հասկնայ:

Փառ. Երկրէն հասած գրերը, հօրաղբօր գրերը...

Մար. Ատ գրերով ի՞նչ:

Փառ. Գրերուն մէջ մետաքս թելեր կը ծրարէր:

Մար. Պարզ չեա ըսեր:

Փառ. Ինչպէս սարդին թելերուն մէջ, խեղճ ճանճը կը ցանցուի, ուզէ չուզէ, անանկ ալ իմ ձեռքս, իմ ոտքս ատ գրերով կը կապկպուէին:

Մար. Զի հասկցայ:

Փառ. Բեզ մէկ հատիկին նշանեցի. նյն տեսակ աղջկայ մը քեզ՝ որ մինչև մահ, քով վրայ գաս, վայելել գիտնաս, աղջկան բերածը կը բաւէ, կ'աւելնայ ալ:

Աղջիկն ալ իմ ուղածս է եղեր, կանուխ անոր սէր ձը-գեր *) եմ եղեր:

Մար. Անմահ կը գրէր:

Փառ. Կուզէս, հիմա, մէկ մէկ ցուցնեմ ալ:

*) Սիրահարած ըսելու տեղ:

Մար. Ի՜նչ պիտի ուզեմ (ուսերը թօթուելէն), ի՜նչ պիտի լըսեմ:

Փառ. Ա՛յն որ գրեր է, այն որ համոզեր է:

Մար. Ուրիշին ճրագին հայողը հաւկուր կը մնայ, դուն խելք ունենայիր նէ թուղթին միւս երեսն ալ ատ կը կարդայիր: Խօսքը մէջերնիս. Փառէն, աս մէկը իրաւ է որ (ցած ձայն) դուն ալ օր մը ան քածին համար գիշերուան քունդ էիր ծախեր: Ես՝ գիտեմ՝ չէի՞ յիշեր:

Փառ. Է՜հ (ըմբոստ շարժում)...

Մար. Սա ալ կայ որ, աղջիկը, իրաւ, գեղեցիկ է. ճէյրանի աչքերուն վրայէն սև-սև թարթիչները մինչև ունքերը կը ծեծեն, բայց...

Փառ. Ըսէ, մի խեղդուիր:

Մար. Հօրը արևովը մարդ չէ տաքեր, մարդ չի տաքնար, բան մըն ալ աս էր:

Փառ. Ուրիշ միջոց, ուրիշ ճամբայ:

Մար. Մագերս ծունկս էջուցի...

Փառ. Ու նորէն...

Մար. Քեզի ինդոր կը գրէի, անանկ է բանը, հոգիս: Աղաչէլէպին *) Բաղդէկին տունը համարձակ մտնել ելլալու համար աս ձիւնը բերաւ գլխնուս:

Դուն՝ կ'երեայ՝ մօրդ գրածները աղէկ չես կարդացեր: Բայց կ'ուզեմ շիտակը—ես, իրաւ որ հօրաղբարդ ալ շատ չեմ մեղդրեր:

Փառ. Այն որ ձիւն կը բերէ մեր գլխուն, ես ալ հիմա բան մը իր գլխուն պիտի բերեմ:

Մար. Վերջը վերջը մեզ վնասել պիտի տաս, Փառէն:

Փառ. Պիծակին բունը խառնելու համար մարդ մինչև քիթին ծայրը ապուշ ըլլելու է:

Մար. Ըսինք թէ՛ հօրաղբարդ ադ նկատումս ալ չըրան...

Փառ. Ծիշդ ան ատենը կը կիսեմ ինչ որ հօրս է, ինչ որ մերը, քեզ շալակս՝ նորէն Ամերիկա: Միամիտ կնիկ...

Մար. Գոնէ պիտի գիտնայի՞ր ընկերդ, որ բանը մէկ անգամէն եզերք ելլար. ինծմէ լսած մի ըլլար:

Քարէ փուռը, դարին էգին, խանութին ապրանքը, հինգ հարիւր լիբէն էւել բամպակ, հօրդ բաժինն ալ մէկ տեղ, ինչ ըրիր ըսէ, որո՞ւ ծախեցիր, ինչո՞ւ ծախեցիր: Ես որ գիտեմ, ես որ լաւ գիտեմ, քեզի ասոնց վրայով բան մը իմացուցած չը-

*) Ցեղացի հարսներ իրենց տաղերուն աս ոլտաւանունը կու տան:

պիտի ըլլայ: Աս բոլորը ծախել, փոխելէ ետքը, մէկ մասը Լուսինի կին փէշը լեցուց, բաներ մըն ալ ան կոյր կնկանը՝ Հոռմիկին գրապանը:

Ոսկի, ոսկի, բոլորն ալ ոսկիի փոխած:

Փառ. Լուսինի ոսկի, կը հասկանայի անիկա, բայց սա Հոռմիկին—աս կնիկը, ամեն բանէ առաջ աչքի պէտք ունէր, չէ:

Մար. Հօրաղբարդ շատը, սուղը անոր կու տար, որ աս կնիկը իր ըրածներուն չի խօսելու համար ըլլայ համր կնիկը: Կասկցած, խոռոզիկս:

Փառ. Իրաւ որ միամիտ մըն եմ եղեր. քեզի երբէք ան մը:

Մար. Անտէր կնկուկայ մը թնչ տային: Գաւաթ մը ջուրն հետ, ձեռք մը չոր հացն ալ շատ չէր կարծես: Լուսինի և Հոռմիկին լայնքէն երկայնքէն հլու կ'աւելնար, որ հատ մըն ալ իմ երեսիս նետուէր:

Փառ. Վայ, չոր գլուխ մարդ (ոտքի վրայ վեր վար):

Մար. Ինձի մնայ, Փառէն, հետը մեղմով կը վարուիս, էդ մարդ մը, որ լուցկիի պէս բռնկիւն ալ իրեն բնորք չի եր է:

Մնաց որ, աղջիկը չես առներ—մի առներ, ես ալ անանկ ըսեմ: Հայրը քանի որ հոգը ջուրը տղուն ըրեր *) է, տունն ու Լուսինի կարծեմ, ալ ես թնչ ընէի քած մը, որ արագիւր բռնաքովը դէմս գար ցցուէր: Աղջիկ մը, որ ալ չեմ կրնար սել:

Փառ. Մայր...

Մար. Մի, մի հետաքրքրուիր, Փառէն, չեմ ըսեր, աղջկանն չ'ընչ յանցանք (Շահին վրայ կու գայ):

ՏԵՍԱՐԱՆ Դ.

Մարան, Շահին, Փառէն

Շահ. (Յանկարծ ներս մտած ու ժպտուն, միւսները ոտքի կը կեան ու նորէն կը նստին) Աս գիշեր աղւոր երազ մը տեսայ, Փառէն:

Փառ. Աղէկ ա:

Շահ. Կատակ չեմ ըներ, իրաւ աղւոր: Գիրուկ կարմիր է մը հեծեր էիր, Թմբուկ կը զարնէինք, մեր տունը զուարթ

*) Տղային վրայ փոխանցել տուեր է:

բազմութիւն մը կար, հարսնիքի մէջ էինք: Նազլուն նովի-նոր լաթեր հագած՝ ոսկի շարոցներն ալ գլխուն ու կուրծքին վրայ, ետեւէդ կամաց-կամաց կը քալէր, մինչև ժամ դուռը այսպէս՝ ու մէկէն արթնցայ:

Մար. (Խորհրդաւոր ախ մը) Աստուած բարի ընէ. «Հարսնի-քը կուի է, կ'ըսեն, կարմիրն *» ալ շուտ կ'ելլայ: Կռիւ, կռիւ:

Փառ. Շատ շիտակ ըսեր են, մայր:

Մար. Ի՞նչ կ'ըսես, Փառէն:

Շահ. Մայր ու տղայ ալ ցերեկը երգեր էք, բայց ի՞նչ...

Փառ. Ինչ որ—սիւ գիտէ:

Շահ. Նո՞ր բան:

Փառ. Մէյ մը սա հինը ստկէինք:

Շահ. Դեռ ըսել է, առջի օրերու քիթովդ շունչ կ'առնես:

Մար. Հօրաղբարդ կատակ կ'ընէ, տղայ, երեսս հայիւր (աչքովը տղուն հանդարտութիւն Թելադրելով):

Շահ. Ձեռ ըսած, հարսխաթուն, չի պատմեցիք մեր խե-լօքին թէ՛ ամիս մ'առաջ, էֆէնտին ինդոր պատուեց:

Մար. Լուսիկը կը մոռնաս ըսել, էֆէնտին երբ օր մը փրշունք կը նետէ մըջիւնին առջև:

Շահ. Ի՞նչ կ'ըլլայ ըլլայ վերջապէս, ատքան ալ հաշիւ, հըյ-րուք**) մեզնէ չսպասուիր, հերիք որ մարդն ալ, կնիկն ալ, Փառէնին ճամբայ ելլալը լսած՝ շուքի պէս կը կպչէին փէշերնուս:

Մոռցար թէ քանի հոգի էինք, Մարան:

Մար. Միտքս էր (քէն ընդի մը խրամով):

Շահ. Գասն-քսան երկու հոգիի առջև «չոգ չոգ» խո-րուածներ, լիբերով օղի, գինին՝ գետի պէս կը հոսէր:

Փառ. (Մէկ կողմ, Լուսիկին ձեռքովը, ու անուշ ալ):

Շահ. (Երբէք չ'ուզելով որ դիմացինին խորամանկ կերպով զլած խօսքերուն ուղղակի դիմաւորողը ըլլայ) Լուսիկն ալ, էրիկն ալ, հաս-նողը գետի պէս կը հոսեցնէր, բայց, գինի... մէյ մը գնա ու համը տես:

Փառ. Իմ բերնիս համը ինծի հերիք էր, հօրաղբար: Ատ օրը երբէք առիթը չի ներկայացան ուր հասկնայիք թէ՛ ատ մարդը իր հողը, ջուրը ի՞նչ ըրաւ, գեղին հողային կալուածը, վեց-եօթ հարիւր ոսկիի հարստութիւն...

Շահ. (Վարանք, պատասխան գտնելու դժուարութիւն) Հողային կալուածը...

*) Երազի մէջ տեսնուած կարմիրը նշան է թէ՛ հրազը շուտ պիտի կո-տարուի:

**) Հըյրել—մանր բարը ձաւարէն գտնել մօտներով:

Փառ. Հրամբերես, Հապուհանայ*) հողը, տղուն վրայ փոխանցեր է, աղջկան ալ մատնոցով քացախ:

Մար. Ատ ալ մեր ճակտի գրին... տղան:

Փառ. (Մատով հորադարը ցույնելով) Ինքը օր մը ինձի ինչեք կը գրէր, ահա երեսս, ահա երեսը:

Մար. Մալով, հալով հարսնցու մը, շիտակ է... բայց... ինձի հարցնես, ես պիտի ըսեմ թէ՛ կնկայ մալը դարբինի մուրճ է, Փառէն, գլուխ չի դիմանար:

Շահ. Թող որ արդէն ես ալ շատ ցաւցեր եմ... կնկանը ծունկին վրայ նորէն աղօթք կայ**), կ'ուզես հաւտա, կ'ուզես մի հաւտար: Աստուած ալ, մարդիկ ալ գիտեն թէ՛ ես երբեմն խնամի Լուսիկին խաթերն համար է որ ատ տունը կ'երթամ կու գամ:

Մար. Գացիր, եկար որ՝ ետքը, ետքը...

Փառ. (Գէպի նահինը) Հողը տղուն վրայ ըրած ատենը, աղջիկը լեզու չունէր, Թող մէյ աղջիկն ըլլար հօրը դէմ բողբողը:

Շահ. Աս էր՝ ըսել է՝ փորուդ խոցտուկը, ըսիր խաւսար:

Մար. Աս էր, այո, դուք դեռ չէք գիտեր, թէ՛ ինչ տեսակ յամառ մըն է աս աչքի չառածնիդ (ինքն իր կուրծքը ծնծելով):

Շահ. Փառէն, Փառէն, նոր եկեր ես:

Մար. (Գէպի տղան) Ի՞նչ է, դուռ դրացի սէյրի՞ պիտի կեցնէք:

Փառ. (Ոտքը գետին կը զարնէ) Չեմ առներ ըսի ես, աղջիկ Թող ըլլայ գտնելիքս (զայրացած կը մեկնի):

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

Մարան, Շահին

Շահ. (Նստելն) Հն, հն, հն, հն, կատղած շուն մը, որ հաշիւու կերպն ալ մոռցեր է: Ի՞նչպէս մենք էն սկիզբէն չի կրցանք անդրադառնալ թէ՛ մեր աղա աղբորողին ան մութմըութուկներովը, եղոտ դմակին պահանջն է որ կ'ընէ: Շահին, Շահին, դուն ալ մարդ չես, դուն ալ յիմար մը:

Հոս մարդ չեկայ ա, աղէկ բաներ չեն ասոնք, հարս խաթուն:

*) Հապուհին քաղբին արեւակողմը գեղ մը, ուր աս էֆէնտին իր վաշխառուի գործերովը յաջողեր է շատ մը հողային գրատմաներ ընել:

**) Բարի է:

Մար. Ե՛ս ինչ ընեմ (ուսերը թօթուել):

Շար. Բոլոր ատենը առէջին թելերը կտրելու ձևեր մը կ'ընէիր:

Մար. Ես մեղաւոր մը արդէն, ինչ որ ունիք վրաս նետեցէք:

Շար. Տղադ դարձեր չէ դարձեր, աչք կապուկ կը խաղատ:

Մար. Անանկ բան ըսէ որ լեռները տեղերնին մնան:

Շար. Տեսա՞ր, լսեցի՞ր:

Մար. Մէկ տեղ լսեցինք:

Շար. Ու հաւանեցար ալ:

Մար. Ձի հաւանէի ալ ի՞նչ կու գար ձեռքէս:

Շար. Ստանկ խաղըութիւն լսուած չէ աշխարհքը:

Մար. Խաղըութիւն աղոր չեն ըսեր:

Շար. Ձէոր մէկտեղ գացինք, մէկ տեղ գտանք, քեզի ու քանիններուն հետ մէկտեղ էր որ նշանը տարինք:

Մար. Թո՛ւ...

Շար. Վեց տարի է աս. վեց օրի չլմանիր:

Մար. Ինչո՞ւ իմ օձիքէս բռներ ես Ձէլէպի. ահա դուն, ահա աղբրորդիդ:

Շար. Ե՛ս տամ դրամը, ես յոգնիմ, նեղութիւն, չարչարանք ես տանիմ, նազը դուք ընէք, նազ մըն ալ դեռ դէմինները: Աղէկ ա. փափկանկատութիւն ըսուածն ալ քիչ մը դուք առէք ձեր կողմը: Ատ տղան ի՞նչ բերաւ, հոն ի՞նչ էր գործը. եթէ իրաւ է որ գործ ունէր, ինչո՞ւ չի շահեց. Դուն պատճառ գտիր, մեղմացումներ հիսէ, չի շահեց, չի բերաւ ըսէ... բայց եկողը ատանկ քիթ, ատանկ լայն բերան գոնէ չի բերեր հետը: Ըսէ, խաթուն, կրնամ տանիլ:

Հաշիւ մըն ալ աս կերպով չի տեսնէինք հետը: Թող տուէք որ այսչափ իրաւունք ալ իմա ըլլայ, երբ դեռ աս տանը մէջ բաժինք՝ ղատութիւն չէ պատահեր:

Մար. (Վեղձաւորի լեզուանիով) Բոլորը ըսեր եմ համոզելու փորձեր ալ—ինք իմ առջևէս նետի պէս կը թռի, չեմ առներ կ'ըսէ, կ'երևայ, խելքը դարձնող կայ, որ չենք գիտեր: Անցածները շատ ստիպեցի, որ իմ խաթերս համար գոնէ մոռնայ ճահիլութիւնը, պատին հայելին գլխուս պիտի տար:

Շար. Լսածն ի՞նչ, ինչո՞ւ կը պահէք:

Մար. Էլին լեզուն կրնամ կապել, խօսքեր, որ...

Շար. Քիչ կը մնայ որ կոնակէս ճաթիմ...

Մար. Ես քու ձեռքդ, քու ոտքդ կը պահնիմ, ինծմէ վաղ անցիր:

Շար. Կամ խօսք մը, կամ խելք մը ատ շանը գլխուն, ես

նամուս ունիմ, ես՝ մարդ եմ: Գաղթին մէջ եթէ հինգ բարեկամ ունիմ, տասն ալ թշնամի ունիմ:

Մար. Գլխուս վրայ կրակ ալ մաղես, ես բան մը չպիտի կրնամ ըսել:

Շահ. Շատ բան պիտի բերեմ ձեր գլխուն:

Մար. Ողջ կեցիր, բեր, մեծերնիս ես:

Շահ. Ես չեմ կրնար համբերել որ հոն ձորը, հոն լեռը մեր անունը ճնշուըռտին:

Մար. (Հետզհետէ համարձակութեան մէջ) Բանը բանէն անցընելէն վերջը...

Շահ. Իմ փնտրածս ալ ահա ատ բանն էր միայն, ես գիտեմ թէ՛ ատ բանին մէջ սատանայ կայ, ատ սատանան երկայն մազ ունի, ատ սատանան աղուէսի պոչ ու օձի լեզու ունի: Գիտեմ, գիտեմ:

Մար. Գիտցող մը, որ ալ լինչ կուզէր: Էրիկ մարդ մըն ալ ատքան երկար թաթ չի լարեր կնկայ վրայ:

Շահ. Աշխարհք մը մարդավարութիւն մէկ խօսքով կը վճարէք:

Մար. Վեր, վեր, մէյ մը վեր հայիր, Աստուած կայ: Տարին տասներկու ամիս՝ կոյր կնկանդ սպասուհին, գերին եղեր եմ ես ալ:

Շահ. Բեզ հոս պահեմ, տղադ ալ Ամերիկա հարսնիքի խրկեմ...

Մար. Ամենքը փոխարինուած են:

Շահ. Ինչո՞վ, լինչպէս, օրողչէք կուտայիք:

Մար. Տանը մէջ ան տղուն բաժինին հետ անոր մօրը բաժինը պակամ փոխարինութիւն եղան: Գլուխս չիթէն չի խաբուէիր, աղա Ձէլէպի:

Շահ. (Սրտնետ) Խէրը կը նզովեմ անոր, ան առաքինութեան որ փէշերու տակ ապաստան փնտրող ճնճղուկին խնայել կը պատուիրէ (Կ'անցնի կ'երթայ, տանը ան ինչ մէկ սննեակին մէջ զրուած իր սնտուկը կը դտնէ ուր պահած է թղթեղէններու ծրարը):

ՏԵՍԱՐԱՆ Զ.

Հոռմիկ, Մարսն

(Շահինին կոյր կինը խարխափումով, պատերուն քսուըտելէն ներս կը մտնէ):

Հոռմիկ. Զէք ամչնար, չէք խպնիր, դրացիէն չի քաշուողը ինքնիրմէն, իր շուքէն կը խպնի:

Քեզի եմ, էրիկ մարդ, ձայն տուր: (Վայրկեան մը լռելէն ետքը) Մոռցամ որ կ'ըսէի, Վի իյնար, մի իյնար ատ կնկան հետ, ատ կնիկը ան սև թռչունն է, որ մեր ցուիքին վրայ կեցած՝ աւերք, աղետք, խշխշանք կը ճնչէ (կոյրի շարժումներով էրկանը մայնը դռնով հոտուրոտով վիճակին, պատասխան չառնելով). քեզի կըսեմ, մարդ, չէս խօսիր:

Մար. (Զոր շեշտ) Հոս չէ. հոս չէ, ինչ կը փնտրէիր:

Հոռ. Մէկն ալ քեզ, Մարօ, ամօթ, ամօթ...

Մար. Ամօթը կը հասկնաք ըսել է հմ:

Հոռ. Կնիկ ըսածդ քիչ մը ցած գլուխ, քիչ մը խուփ-բերան կ'ըլլի, էրիկ մարդ է ան, մեծ տագը է, շատ հարմներ, մինչև հող, հողուաք տանը կատուին դէմ ալ հարմութիւն կ'ընեն: Լեռնէն չես գար:

Մար. Ես փակեր եմ պարտքս, չէս գիտեր, ութը տասը տարի, առջնիդ ատ յիմարը ապրեցայ:

Հոռ. Հիմա ինչ կար որ ցուակ սօթթեր ես, տղուդ երեւի տեսար, չես խորհիր թէ՛ նորէն, էրկանս շուքին տակ պիտի գաք, պիտի սքլիք:

Մար. Ականջս շատ վարժուի է ատ խօսքերուն:

Հոռ. Կատղեր ես, կատղեր...

Մար. Տագերով պատիւ կը պահեմ, նիրհակ, լեզու՝ ես ալ ունիմ:

Հոռ. Ի՞նչ ունիք հետերնիս, որ քանի տղադ եկեր է, ան իր ձին թամբեր, դուն՝ քու էշդ, ետենիս առեր անցեր էք: Տղադ աղջիկը չառնել, դուն խնամին չես ուզեր, աղէկա, հեռու մէզնէ գլխիդ ո՞ր քարը որ պինդ էր...

Մար. Աչք չունեցողը մարգրիտ *) չանցներ, մայրս, դուն ի՞նչ կը խառնուէիր իմ տղուս:

Հոռ. Կօշիկը գլուխդ:

Մար. Աղջիկը մեղօք է կ'ըսեն, տղուս չիյնար...

Հոռ. Ատ ի՞նչ խօսք:

Մար. Ասոր խօսք կ'ըսեն, հէմ, շատ հին խօսք:

Հոռ. Ո՞ր աղջիկ էր հարսնացուն:

Մար. Ես ասչափը գիտեմ թէ՛ ատ աղջիկը Փառէնին չիյնար, մեղօք է:

Հոռ. Կ'ելլամ, բերանդ կը խղդիմ:

Մար. Բայց դուն ալ չէս լսեր:

Հոռ. Մուտ չէս, աղջիկ:

Մար. Ստողին մէկ հատիկ թուփը չորնայ:

*) Մարգրիտին ծակէն թել չանցներ:

Հոռ. Ի՞նչ կար որ աստի ատեն լոցերի:

Մար. Ատեն մը չիթը երեսիս՝ համը կը մնայի, վերջն ալ համբերանք՝ որ՝ տագրս խելացի մարդ, օր մը չէ օր մը կը զգուշանայ կ'ըսէի ճահիճին խորը մխուսել:

Հոռ. Ըսէիք, ըսէիք, օրին ըսէիք:

Մար. Նշանատուքի օրէն տարի մը երկու տարի վերջն էր որ ականջս էրեցաւ: Ան ատեն քար դրի բերնիս, առաջ՝ անոր համար որ տղաս, սանձարձակ մը՝ սկիզբէն, իրաւ է թէ՛ ատ աղջիկը կ'ուզէր, աղջիկն ալ տղուն սէրովը էրած՝ «Թոնիլը *» ձգել չէր ըլլար, սէր արնողին էգին չորցեր է—վերջն ալ, իմ քուրճակ, ժամանակ անցնելէ վերջը, ան յայտովը քուն եղայ թէ՛ հարսնացուն օժիտին անդուկին մէջ, քիչ մը բան կ'ունենայ, որ երես կը ճերմկցնէ: Իր երեսը կը ճերմկէր, Փառէնին մոռնը **) կը վերջանար, իրարու բերնի մէջ, կ'երթային նուշ ու շաքար կ'ըսէին, կը մոռցուէր:

Հոռ. Հիմա ինչ էր ըսելիքը:

Մար. Ալ ատ մէկն ալ չեմ գիտեր:

Հոռ. Ձեռ գիտեր...

Մար. Դուն իմ տեղս եղիր, ինչ կ'ընես: Փլած անունով աղջիկ մը, «վրան շէր ***» հանուած» թոյլ աս, վաղն ալ միայն կրակուց ****) թեզնիքովը արդիք *****) պիտի դար անցնէր:

Հոռ. Օր մը չէ՞ որ դուն ալ ատ վիճակովը կայնեցար դէմերնիս, ինչ ընենք, համբերել գիտցողն է որ բամպակը բաղեր է:

Մար. Գնչու մը, բոշա մը, որ կոյր ալ է:

Հոռ. Շուտիկին խօսքը...

Մար. Կ'ուզես որ հիմա ցուիքին վրայ ելլամ պոռամ, մեղօք է, մեղօք է տագերովս աղջ...

Հոռ. Սուս, սուս, սուս, տունը գլխնուս կը փլի:

Մար. Եթէ փլած չէ արդէն:

Հոռ. Շան աղջիկ:

Մար. Սատանան կ'ըսէ որ արինս երեսին քսեմ...

Հոռ. Իմ բոլորս եկողը...

Մար. Իս ոտքի մի՛ հաներ:

Հոռ. Օ՛շ, օ՛շ, օ՛շ, օ՛շ...

*) Կուտ ինկող կամ թիսեղու սէրէն բռնուող հուսերը ջուրին մէջ թաթ-խելէ յետոյ, առանց կըտիկ թոնիք մը կը նետեն, որ անդն անցնի:

**) Թթուած դէմք, կախ երես:

***) Աղջկան վրայ ժողորրդական երգ շինուած:

****) Խոհանոց: Այս բառին միայն սեռական ձևը կը գործածուի:

*****) Արդիք անցնել—կարգի մէջ մտնել, բան տեղ զբոսիլ և այլն:

Մար. Աչք ունենայիր նէ, գիտեմ թէ՛ ինչոր պիտի տեսնէիր դէմքդ:

Հոռ. Բոգին ձայնը ահանջիս...

Մար. (Յարձակում տալով նիրոջը վրայ, կը սկսի իջեցնել ձեռքի հարուածները) Այ ասչափ... համբերողին... եղ ու կով... կ'ըսեն: Բող՝ Բս (բան, բան), Բս, (բան, բան), ան ալ Բս (Հարուածներ, մոռնչներ, կոյր նիրոջը տապալտութները, դէմքին ծամածռութիւնները արգահատելի ու ծաղրելի ալ):

Հոռ. Վհւյ, վհւյ, վհւյ (լացողի աղաղակ). մագերս... ահանջս... կուրծքս... շունչս... կը մեռնիմ հիմա... էրիկ մարդ, անօրէն... կը մեռնիմ, հասի՛ր...

ՏԵՍԱՐԱՆ Է.

(Մարան Հոռմիկին քաշքշուկու պահուն անկէ թուղթ մը կ'իյնայ, վեր կ'առնէ ան անմիջապէս, գրպանը կը դնէ, Շահին վրայ կու գայ:

Շահին, Հոռմիկ, Մարան

Շահ. (Սրտաբեկ ներս իյնալով) Հոռմիկ, Հոռմիկ:

Հոռ. (Կէս նուաղած) Ա՛խ, կը մեռնիմ...

Շահ. Քածեր, քածեր, ձեզ լեռը ճամբեմ, ձեզ լեռը փուշ քաղել ճամբէի:

Մար. (Վախցած դուրս սողոսկելու փութկոտութիւն) Կոյր կընկանդ ըսէ (կը մեկնի):

Շահ. Չէս խօսիր, Հոռմիկ, կուկուշա *), աս ինչ չիթ, աս ինչ մագ, աս ինչ...

Հոռ. Տանը մէջ շուն ու կատու կը պահես (տըրւներ):

Շահ. Ահանջիդ ծայրը արիւնի հետքեր ալ (կը զարմանայ ու արտորանքով կնկանը ականջին արինը սրբելու կ'երկնայ):

Հոռ. Մազ մնաց որ ճիկերս քաշէր, հոգիս քաղէր (հեւք տըրւք միշտ):

Շահ. Բան մըն ալ դուն քաշէիր, Հոռմիկ, ձեռք ոտք ունիս:

Հոռ. Ես ալ բոթ մատը... (ակոսն կծրցնելով) աչք չունեցողը ինչ կ'ընէ, բոթ մատը բերանս վարունգի պէս կճրտաց (դեռ կը շարունակէ հեւքը):

Շահ. Ի՞նչ հով անցեր է ատ քածին գլխէն:

*) Գլուանք ու հեղնութիւն նշանակող բառ մը:

Հոռ. Հարսնցուն էրկանդ աղջիկն է, կը պոռայ. Նազլուն՝ աղջիկդ, արի մարդ *):

Շար. (Վայրկենային սաստիկ յուզմունք) Հասնէիւր, սպաննէիւր, արինը ես կու տայի:

Հոռ. Ձեռքս անցնէր: (Վրիժառուի գալարքներ) Կոյրին ջղիկը **)

Մար. (Սաստիկ զրգոռած) Հիմա կաթուած կ'իջեցնեմ, հիմա, հիմա:

Հոռ. Ինծի մտիկ ընես, այսօրուընէ շուտ չի կայ, նոր կարգադրութիւն:

Մար. Ի՞նչպէս:

Հոռ. Երկուքն ալ դուրս...

Մար. Հեշտ բան չէր ատիկա, կնիկ, ան ալ հեշտ չէր: Տղան արդէն շիւղացած մը, անօթի դարձեր է: Բերած պարտքին չափն ալ մի հարցներ:

Հոռ. Թո՛ղ մայրը հոգար:

Շար. Մեծ հոգը դարձեալ մերը, խելքիդ չի պառկիր, անօթի շունը առաջ իր տէրը կը խածնէ:

Դատարանի պիտի դիմէ, ժողանդի խնդրով ձեռքն երեսիս պիտի նետէ ու դեռ ինչէր...

Հոռ. Ըսել է ակոսայի ցաւ միշտ:

Շար. Մահուան՝ ըսէ:

Հոռ. Ճամբը...

Մար. Ճարը ան, որ ոտքը շղթայէինք ***), վերջը բաղդերնուա:

Հոռ. Տղան աղջիկը չաններ, չաններ, տղան առնէ, մայրը չուզեր:

Շար. Լո՛ւ, վար դիր լեզուդ, դուն մէյ մը ան գիրս տեղ հասցուր, մնացածը վաղը:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ը.

Փառէն, Մարան

Փառ. Աղւոր պտոյտ մը ըրի, մայր, սքանչելի օդ մը, արեն ալ լուացուած երես մը ունէր, եթէ քիչ մը ան սև ամպերը չըլլային...

*) Էրեկ մարդ:

**) Ճկոյթ:

***) Ամուսնացնենք — ոճ մը:

Մար. (Տրտում) Ան սև ամպերը, ախ, ան սև ամպերը:
Փառ. Դուք շուտ մը գանգատին էք վարժուեր, մայր, Ա-
մերիկա շաբաթներ կ'անցնէին, շերտ մը արև չէին տեսներ:

Մար. Մայրդ ալ հոս իր կեանքեն մէջ չի տեսաւ:

Փառ. Օ, հօ... վախճամ, հայրը միտք ձգեր ես, մայր:

Դպրոց գացած ըլլալիւր, քեզի բանաստեղծ պիտի ըսէի:

Մար. Բան ստեղծելու ի՞նչ պէտք, բան կար, արդէն,
մէկին տեղն ալ քանի՞ հատ...

Փառ. Հիմա կը ստիպես որ մտածեմ թէ՛ աս օր քու ալ
գլխէդ մուկ-մուկ ամպեր անցեր են, ու՛ կայծակ ալ:

Մար. Ամպը, որոտումը, կայծակը մէկ տեղ կը պատա-
հին:

Փառ. Զափազանց ալ տխուր:

Մար. Միայն տխուր, միայն տրորուած: Հոգերուն դէմ
բուռ մը փոշի ըլլէի, մայր չի ծնէի բնաւ:

Փառ. Միտ մի՛ կտրտեր...

Մար. Ալ անանկ կ'երևայ թէ՛ մենք հոս չպիտի կըր-
նաք ապրիլ, տղաս, հօրաղբար, հաշուկ *) ամեն բան աչքի տ-
ներ են, որ գլխնուս ջուր դնեն:

Քիչ մ'առաջ մահէն ազատեցայ:

Փառ. Հոռմիկին ձեռքէն անշուշտ:

Մար. Կը յիշե՞ս որ հօրաղբարդ հարսնիք էրդեր էր,
կուի է՛ կ'ըսէի:

Փառ. Միտքս է:

Մար. Թէև ապահով եղիր որ ըրի ըրածս, արճնեղուն
մէջ թաթխեցի:

Փառ. Անանկ կը տեսնեմ, բայց կ'երևայ ան ալ քեզ ծեծ-
կեր է: Արին կայ սա աչքիդ վարի կողմը (մատովը կը ցուցնէ):

Մար. Մատս, մատս երկուք կիսեց (մատը քուրջերով կա-
պուած ցոյց կ'ու տայ):

Փառ. Ասկէ վերջը միտքդ պահէ որ, տագրդ ինծի ըլլար,
կնիկն ալ քեզի, մայր: Շատ գործ պիտի ունենանք հետերնին:

Մար. Հա, աս գիւրն ալ (գրպանէն ճմռկուած թուղթ մը կը
հանէ):

Փառ. Ուսկէ՛:

Մար. Հոռմիկին քովէն, աչքիդ բռնէ մէյ մը:

Փառ. Իմ խրկածներէս...

Մար. Զեմ գիտեր՝ ինկած թէ չէ... (կու տայ գիրը):

*) Աղբորդիներ սա անունը կու տան իրենց հօրաղբրոց կնիկներուն:

Փառ. (Արտորանք, դիրը ձեռքին մէջ, լուռ ընթերցումի սկսած)
Ուրիշ է աս:

Մար. Ես ալ լսեմ, բարձր:

Փառ. Սպասէ:

(Փառէնի երեսին գոյնը կը փոխուի երթալով, ձեռքերը կը դողդալան, թուղթը վար կ'իյնայ ձեռքէն, վեր կ'առնէ, կը շարունակէ ընթերցում, շուարք ու ծանր մտախոհ վիճակ) Իր գիրը... ճիշտ, ճիշտ:

Մար. Ես ալ հասկնամ, Փառէն:

Փառ. Ինչոր կ'ըսէիր, ինչոր լսեր էի (կարդալը լմնցած):

Մար. Կը նեղուիմ, տղաս...

Փառ. (Վայրկեան մը լռելէ յետոյ թուղթը ձեռքին մէջ կը շրջըրջէ, կը յարդարէ, ծաղիւս կերպ մը կ'ուզէ ընել, բայց նորէն կը բանայ ու նորէն կը նայի վրան) Դրամ չի բերի, իրաւ է, բայց տարած խելքս հետս է, աւելին չըսէի:

Մար. Ողջ գալդ ալ դրամ չէ՞ր, Փառէն, աշխարհը անօթի մեռնողին պատմութիւնը երկուք չէ եղեր:

Փառ. Վաղուց արդէն գիտէի թէ մարդերը ինչ որ են դուրսէն, այն չեն, այնպէս չեն իրենց ներսի ծալքերուն մէջ: Պրավօ, Շահին, պրավօ...

Մար. Ի՞նչ, ի՞նչ...

Փառ. (Խնքնիրեն քթին տակ) Ասկէ վերջը նոյնիսկ քեզի ալ չի պիտի հաւտամ, մայր:

Մար. Մայրդ ի՞նչ ընէր, ձագուկս (աղապատանք), թուղթի մը համար ալ ատչափ...

Փառ. Մեզի հանդիպածները կեղևին հրապոյրովը դուրս եմք, բայց մայր... Գեղի չէ խօսքս, դուն չես հասկնար, ես անոր է որ կ'ըսեմ (մտտովը պատէն կախուած հօրադօրը խոշորադիր մէկ լուսանկարը ցուցնելով):

Բնութիւնն անգամ (շեշտ այն կողմը միշտ) շատերը վնասակար կենդանիներուն, դուրսէն փայլուն կեղևով, դուրսէն փայլուն, քիչ մըն ալ հիանալի պատեանով ծածկեր է: Մարդերուն մէջ ալ քիչ չեն անանկները, որ աւելի ճարպիկ, աւելի լուրջ ծպտուածներ՝ շատ անգամ, օձին կորուսած ծակը իրենք՝ օձին շապիկը հագնելով է որ կ'երթան կը գտնին (յուզումներ):

Մար. Թուղթին մէջէն կ'ըսես ատոնք, Փառէն, չեմ հասկնար, հետս խօսիր, ինձի ըսէ:

Փառ. Լո՛ւ, Լո՛ւ...

Մար. Եթէ գիտնայի որ ատ գիրը քեզ ատքան տակ վըրայ պիտի ընէր...

Փառ. Աֆերիմ, Հոռմիկ, ճիշտ է որ անկէ ինկաւ:

Մար. Սուտ չեմ ըսեր, ինչո՞ւ...

Փառ. Հօրաղբօրը ձեռքէն ելած նամակ մը, մտիկ ըրէ:
Մար. Այ բան մնաց որ չի լսէինք, Աստուած...

(Հառաչանքներ՝ ձեռքին մատները իրարու մէջ անցնելով):

Փառ. Մտիկ ըրէ, մտիկ ըրէ:

Մար. Կեցի՛ր մէյ մը սա պատուհանը... (ոտքի կ'ելլայ, պատուհանը ու չորս կողմը կը նայի):

Մարդ չի կայ, սկսիր:

Փառ. (Կը կարդայ)

«Իմ անուշիկ ու ազնիւ խնամիս Լուսիկ Հանրմ:

Մար. Վհւյ, աչքդ կուրնայ, գէշ մարդ (յանկարծական զարմացում):

Փառ. Լսէ, լսէ. «Մեր աղա աղբրորդիին վերադարձը լըսեցիք հարկաւ, բայց, մինչև հիմա ձեզնէ մէկուն հոս չերևալ լը անանկ աչքի զարնող պակաս մը եղաւ, որ զարմացուց զիս: Գնի որ դուն աղէկ գիտես էրկանդ խողի բնաւորութիւնը, դուն գոնէ առաջին այցելողը չըլլէիր: Գեղի նոր թնչ ըսեմ, որ դուն նոր թելադրութիւն ըմբռնես:

Անանկ կ'երևայ որ Փառէն անկուտի դարձեր է, լակաման *) կը փնտրէ: Ես մինչև հիմայ շատ ծախքերու մտայ, ասկէ ետքն ալ ընելիք դնելիքս չեմ գիտեր:

Աւելի որոշ ըսելու համար, Լուսիկ, տղան՝ որովհետեւ լսած է թէ՛ Էֆէնտին իր աղջիկը հօրենական ժառանգութենէ դուրս ձգած՝ հողը, հարստութիւնը միայն տղուն վրայ գրել տուեր է, մայրն ալ հետը, հիմա, յայտնի ցաւերնին մէջտեղ դնելով, աղջիկը թողելու որոշումի մը վրայ կ'երեւան, ինչոր իմ ականջս ալ հասաւ:

Ես աս օրերը կորուսեր եմ ինքզինքս ու ցաւս մէկու մը չեմ կրնար յայտնել ու պիտի խնդրեմ որ քու ու Նազուկին ալ մէջը զաղտնիք մնան ասոնք, տեսնենք ինչ էր վերջին ըլլելիքը:

Մար. (Մունկերուն զարնելով ձեռքը) Վայ, վայ, խելացի տագրըս, վայ քեզի...

Փառ. Ձի լմնացուցի (կը շարունակէ կարդալը).

«Նազուկն ալ յիմար չըլլայ ու կասկածի թէ՛ Փառէն իրմէն վաղ պիտի գայ:

Ես պիտի աշխատիմ ամեն կարելի միջոցներով, որ ասանկ խայտառակութիւն չի պատահի գլխուս, եթէ սակայն դուք ալ ձեզի ինկածները ընէք:

Աս առանձին առիթով ահա յատուկ խնդիրք կ'ընեմ եր-

*) Աման մը որուն մէջ տանը լուսիքի ջուրերը հաւաքելով, կովերուն առաջը իբր մնունք խմցնելու կը դնեն:

կուքիդ ալ, որ աս մէկ-երկու օրը երբ Փառէն ձեզի հանդիպի, շահելու կերպ մը ու երեսին շողուըղդալ գիտնաք: Տղան արդէն վերին աստիճան կասկածոտ, անհարկի բնաւորութեան մէջ ձեռք չի գալիք մողէս մըն էր երբ զինք ճամբայ դրինք, հիմա ալ ան «քընց մեզ աղէկներուն» երկրէն զարմանալի բաներ մը բերեր է հետը:

Մէջ տեղի անցուդարձերը ան շփոթութեան մէջ են, որ չեմ կրնար խոստովանիլ, դուք միայն ըսածներս կատարելու ճարպիկութիւնը ունեցէք, վերջը, վերջին ըլլելիքները բաղդին կը յանձնէինք:

Գինին մի հատցնէք, ատենէ մը ի վեր է չեմ կրնար հանդիպիլ բայց չ'եկողին համար՝ մեռաւ չեն ըսեր ու սուգ պահեր: Ամէն բանէ առաջ քեզ կարօտցեր եմ, գալ շաբթու պիտի երևնամ անգամ մը ու աս օրերուն դէմքիս կրած փոփոխութիւնը անգամ մըն ալ քու աղւոր աչքերուդ մէջէն պիտի դիտեմ:

Այսչափ առ այժմ, մնացածը անձամբ: Նախշուն համբոյրներ մեղրիկիդ *), շաբրիկիդ **), թշիկիդ:

Նազուկիս խնամք տար. չ'ըլլի չ'ըլլի ***), որ որեւէ պատճառով սիրտը աղարես: Նամակս կարդալէ վերջը՝ կրակին:

Շահին

Մար. Մեղանյ, մեղանյ... ատ տարիքին մարդն ալ ասանկ... (ցաւատանց զարմացողութիւն):

Փառ. (Գիրը ծալել ու զրապանակը դնելէ ետքը):

Օդը մշուշապատ ու խեղդող, ծովը զայրագնած ու թունդ: Աս պահուն ես զիս խարխուլ նաւակով մը ան օդին մէջ, ատ փրփրած ակիքներուն վրայէն, ճամբայ գտնելու ստիպողութեան տակ կը գտնիմ, մայր:

Մար. (Աս խօսքերուն թափանցելու մտրի վիճակը չունենար):

Հօրաղբարդ կը դրէ, հմ...

Փառ. Այո, հօրաղբարը ու հասցէն ալ ականջովդ լսեցիր:

Մար. Դուն ալ քու գործերդ գիտցիր, ինչո՞ւ կը քեցուիս:

Փառ. Ո՛չ միայն քերուիլ, մայր...

Մար. Աղէկ որ իմ բերնէս չի լսեցիր:

Փառ. Ա՛լ չէ, ալ չէ: Ալ հիմա ամենեւին մութ կէտ մը,

*) Սօ Երես:

**) Ձախ երես: Մեծերը երբ պղտիկ տղոց երեսը կը պահեն աս գգուտ քննաձեռն կ'ընեն:

***) Մի գուցէ:

կտակած մը չի մնաց որ չի հասկնամ թէ՛ ով է ան հօրաղբարը
 իր յարգուած քաղքցիի համբաւով, ով է էֆէնտիին կնիկը՝
 Լուսիկը՝ իր խաթուն կնիկի գոգնոցովը:

Փառէն, աչքերդ լոյս, Փառէն, երկիր դարձիր, ալ թնչ
 գիտնամ թնչ կաւատի ճամարտակութիւններ:

Մար. Խղդէ, նետէ ատ թուղթը, Փառէն:

Փառ. Ի՞նչ կ'ըսես, միամիտ կնիկ, ուր որ քու գիտցածդ
 կը վերջանայ, իմա ճիշտ անկէ կը սկսի: Գործիդ նայէ:

Մար. Աս ամենուն մէջ միայն Նազլուն է որ մեղքս կու
 գայ, խեղճ աղջիկ (Տղուն դէպի ան աղջիկը ունեցած հակումն ու
 տրամադրութեան չափը հասկնալու խորամանկ զուածք մը):

Փառ. Կը սիրէր զիս, գիտեմ, ես ալ իր անունը կը պահէի
 միտքս:

Մար. Ինձի միտք կ'ընես նէ, կ'առնենք աղջիկը, Փառէն,
 «գէշին աղջիկը ան, կ'ըսեն, բայց աղջիկ մի տար»: Նազլուն
 մայրը չէ ելեր:

Փառ. Գիտեմ, կը հասկնամ, մայրը չէ ելեր, բայց ըսի որ
 ես քեզի ալ չըպիտի հաւտամ: Նազլուն հիմա մեր տանիքին
 վրայ կախուող աստղին պէս, մեզնէ շատ հեռուն անցաւ, դնաց,
 անոր ու իմ մէջտեղը հիմա անծիր ծովերը, անաբուն *) լեռ-
 ները կը բռնեն, թէև, մայր, ես ալ քեզի պէս կ'ըսեմ, խեղճ
 աղջիկ, աղւոր Նազլու:

(Կը ծգուի վարագոյրը)

ԹԼԿԱՏ

(Կը շարունակուի)

*) Զատ բարձր: